

SOCIAL CAPITAL EXTENSION IN ADULT EDUCATION - A CRITICAL PERSPECTIVE

SORIN VLAD PREDESCU¹

Abstract

This analysis comes from experience gained in a project to increase the capacity of mining communities in Romania, developed by the National Agency for Development of Mining Areas (ANDZM) with a methodology of British origin - Wolverhampton University, Center for International Development and Training (CIDT) and shows how the use of adult education in community development methodologies, and adaptation to cultural and social context. One of the great ideas of current public policy is to develop social capital in communities to help them regenerate. This is considered to be welcomed as "implies greater openness on human capital than does the public discourse on lifelong learning" (Crowther, Tett, Edwards, 2007). Although used extensively (ANDZM, 2006, ARDC, 2007) particularly on the assessment component of the community, the concept of social capital is quite often defined in operational manuals dedicated to community development methodology and the literature of Romania.

Keywords: Adult education, Social capital, Community regeneration.

Una dintre marile idei ale actualelor politici publice este dezvoltarea capitalului social în comunități, pentru a le ajuta să se regenereze. Acest fapt este considerat ca fiind binevenit, deoarece "implică o deschidere mai mare asupra capitalului uman decât o face discursul public privind învățarea continuă" [Crowther, Tett, Edwards, 2007]. Deși este utilizat extensiv [ANDZM, 2006, ARDC, 2007] mai ales referitor la componenta de evaluare a comunității, conceptul de capital social este destul de rar definit în manualele operaționale dedicate metodologiei dezvoltării comunitare sau în literatura de specialitate din România. Conceptul de capital social a pătruns în metodologia dezvoltării comunitare din România datorită Fondului Român de Dezvoltare Socială care a utilizat chestionarele SCAPS12.

Capitalul social

Deși ideea de capital social are își are începuturile în lucrările lui Tocqueville, Durkheim, Weber, precum și ale altor pionieri ai științelor sociale, sensul uzual al capitalului social a fost formulat și clarificat de către Coleman (1990), care a făcut distincția între componenta fizică și cea umană

¹ West University of Timișoara. E-mail: sorin.predescu@socio.uvt.ro

² Social Capital Anti-Poverty and Social Inclusion

a capitalului. Dacă prin capital fizic identificăm investiția în instrumente și echipamente, tangibile și productive, noțiunea de capital uman se referă la investiții mai puțin tangibile, în competențe și cunoștințe achiziționate de indivizi (care de obicei sunt urmarea unui proces educațional).

Capitalul social este chiar mai puțin tangibil decât capitalul uman și se referă la calitatea relației dintre persoane în cadrul unei comunități, la modul în care aceste persoane desfășoară activități comune, la respectarea normelor colective, precum și la gradul de încredere în mediul social, ca sursă a drepturilor și obligațiilor membrilor comunității. Ca instrument de lucru putem utiliza o definiție adaptată după Putnam (1993) "Capitalul social este termenul care descrie acele componente ale organizării sociale – rețele, norme de reciprocitate și încredere - care favorizează cooperarea, pentru obținerea unui beneficiu reciproc".

Cele mai multe dezbateri în privința capitalului social se axează pe nivelul de încredere și pe modelele de rețea socială specifice comunității. Pentru Putnam capitalul social reflectă „componente ale organizării sociale precum încrederea, normele, rețelele, componente care pot îmbunătăți eficiența unei societăți prin facilitarea unor acțiuni coordonate” (1993). Atât Coleman cât și Putnam consideră încrederea și reciprocitatea ca apărând în urma unor activități comune capabile să genereze capital social.

Desigur, există mai multe abordări și moduri de a înțelege rolul capitalului social. Pentru Bourdieu (1997), capitalul social este o parte a explicației persistenței inegalităților de clasă bazate pe resurse inegale de capital economic și cultural, aceste trei tipuri de capital fiind direct dependente. Pentru Fukuyama (1995), capitalul social este capacitatea de a pleca de la premisa încrederii în societate sau în anumite componente ale acesteia

Deși capitalul social influențează comportamente individuale el rămâne un fenomen colectiv sau de grup. Pentru că e de natură relațională și este generat de rețelele sociale, capitalul social nu implică diadele sau grupurile foarte mici ci grupările mari, comunitățile, vecinătățile, grupurile etnice sau naționale. Atunci când capitalul social este mare, indivizii fac parte din rețele și grupuri care valorizează încrederea și reciprocitatea, în urma cărora fiecare dintre ei are de câștigat.

Chiar dacă conceptul de capital social este intangibil, variabilele care îl compun produc în mod evident consecințe. Este cunoscut faptul că rețelele sociale funcționale precum și un grad ridicat de încredere interpersonală duc la o eficiență a relațiilor sociale și la scăderea costurilor tranzacțiilor [Portes, 1998], ambele cu implicații directe asupra comportamentului social, economic și politic. În acest sens există chiar abordări care sugerează faptul ca un capital social ridicat duce la un comportament economic cooperativ sau la comportamente altruiste [Beck, 2008], o temă de origine

comunitaristă, dar tendința de a cupla capitalul social cu comportamentul cooperativ are mai degrabă o componentă ideologică.

Importante sunt și consecințele posibile provocate de tendințele de scădere sau de creștere ale capitalului social. Într-o celebră analiză Putnam clamează scăderea capitalului social în Statele Unite între anii 1980 și 1990, o tendință care a dus la transformarea societății americane într-o societate a oamenilor care se descurcă singuri, izolați de ceilalți, indiferenți la problemele comunității și la tendințele politice ale acesteia [Putnam, 1995]. În prezent dovezile privind tendința de scădere a capitalului social din Statele Unite sunt discutabile și contradictorii. Deși interesul și prezența la vot a scăzut încă din 1960, precum și încrederea în instituțiile publice, aceasta nu înseamnă neapărat că avem de-a face cu o reducere a capitalului social, pentru că se observă creșterea nivelului de încredere în alte grupuri de apartenență [Ladd, 1999]. De exemplu deși există o pronunțată scădere a încrederii în sindicate există o creștere a încrederii în asociațiile de mediu, nivelul de asociativitate al cetățenilor din SUA fiind astfel la fel sau mai mare. Problema fundamentală și care produce cele mai multe controverse este legată de semnificațiile cauzale legate de capitalul social. Dacă există într-adevăr o tendință individualistă cu efecte reductive asupra capitalului social consecințele pot fi grave, pentru că reducerea capitalului social poate duce la probleme de guvernabilitate și la diferite patologii sociale.

Ideea că prin capitalul social sunt afectate alte componente ale vieții sociale reprezintă o temă recurentă. De exemplu, Putnam (1993) concluzionează că succesul funcționării guvernelor regionale din Italia corelează cu gradul de asociativitate a cetățenilor din diferite regiuni, incluzând aici și numărul de asociații, chiar și chiar numărul corurilor sătești. Modelele de asociativitate pot fi de altfel urmărite istoric timp de aproape o mie de ani. Desigur, apare o întrebare legitimă: capitalul social poate fi modificat rapid sau are o componentă culturală asupra căreia intervențiile necesită un timp mai degrabă istoric?

Nu este suficient să afirmăm că nivelul capitalului social este important. Aceste nivel reflectă norme culturale transmise din generație în generație, norme care nu pot fi explicate ca răspunsuri logice la circumstanțe curente. Aceste norme culturale sunt durabile: permit intervenții pe termen scurt, dar reflectă o evoluție de lungă durată a comunității. Totodată, aceste norme reprezintă un factor important în generarea performanței economice și politice.

Fukuyama (1995) susține că principalul factor al dezvoltării economice este dat de creșterea capitalului social sub forma inserării unei "culturi a încrederii și a sociabilității spontane". Această temă este prezentată și de Harrison (1992) care concluzionează faptul că dezvoltarea economică și politică are ca și componente critice valorile care implică încrederea,

codurile etice și orientarea către asumarea riscurilor. În același sens Inglehart (1997) sugerează că participarea voluntară în asociații, respectiv nivelul de încredere, explică stabilitatea anumitor democrații.

Capitalul social este mai important decât condițiile obiective, performanța sau schimbarea instituțională. Nivele diferite ale capitalului social fac ca persoanele să proceseze aceeași informație în mod diferit, chiar dacă au de a face cu aceleași oportunități sau constrângeri instituționale.

În ultimii zece ani s-au încurajat în politicile publice două dimensiuni ale capitalului social: dimensiunea intrafamilială și dimensiunea casă-școală. Capitalul social intrafamilial este „dezvoltat în familie, printr-un comportament parental implicat și suportiv care contribuie la educația copiilor și la dezvoltarea capitalului uman al acestora” [Gamarnikow & Green, 1999, pag. 8]. Aceasta dimensiune se traduce în politici de creștere a implicării părinților în activitățile copilului. Capitalul social de tip casă-școală nu diferă semnificativ, reprezintă tot implicarea părinților în educația copiilor dar se adaugă o prezență activă a acestora în școala copiilor. În urma unei analize a cercetărilor în această dimensiune a capitalului social Putnam susține faptul că “elevii sunt mai puțin expuși la abandon școlar, la delincvență juvenilă și consum de droguri, performează mai bine academic părinții sunt implicați în activitățile școlii, urmăresc programele acestora, îi ajută la teme și monitorizează comportamentul copiilor în afara școlii. [Putnam, 2000, p. 305].

O abordare alternativă identifică condițiile în care poate fi crescut nivelul încrederii mutuale. Aceasta este strategia prezentată de Coleman (1990) și reprezintă una dintre abordările instituționale moderne prezente în instituțiile publice. Creșterea capitalului social precede și generează dezvoltarea și regenerarea comunitară. Pentru a crește nivelul capitalului social este nevoie de minim doi pași. Primul reprezintă identificarea surselor de scădere a capitalului social sub forma lipsei de încredere și oferirea de căi de creștere a acestuia, iar al doilea pas este oferirea de modele care pot fi aplicate în situații diferite.

Proiectul

În ultimii ani educația a fost identificată ca un puternic generator de capital social. Chiar dacă există rezerve privind o legătură directă [Print and Coleman, 2003] sunt cercetări care arată faptul că persoanele educate tind să participe în mai mare măsură în asociații voluntare, manifestă un mai mare interes față de politică și participă în mai mare măsură în activitățile politice și sunt mai angajați civic [Putnam, 1995, Emler, Frazer, 1999, Van Deth ș.a., 1999]. Persoanele educate sunt mai înclinate să aibă încredere în ceilalți, în instituții, să facă legătura între diferite grupuri și să se implice civic în

comunitate. Deși educația nu este sigurul factor care predispune comunitatea la angajare și încredere este un bun predictor la nivel individual [Nie ș.a., 1996], fiind chiar mai important decât alți factori: vârstă, stare materială, gen. Rata participării civice sugerează faptul că educația are un impact pozitiv direct în asocierea civică și politică prin achiziția unor resurse cognitive utile, cunoștințe și abilități, precum și indirect prin accesul la locuri de muncă care conferă statut ridicat [Bynner & Ashford, 1994; Emler, Frazer, 1999].

În metodologiile dezvoltării comunitare, capitalul social a devenit un concept central pentru că, spre deosebire de conceptul de coeziune socială, poate fi măsurat, este un indicator și un predictor. Dincolo de relevanța conceptului de capital social, metodele de creștere a capital social, respectiv de capacitate comunitară *empowerment* se rezumă de obicei la metode de educație a adulților, implementate într-o comunitate anume. Modul în care comunitățile răspund la activitățile de educație a adulților este de asemenea dependent de un capital social preexistent.

Această analiză survine în urma experiențelor acumulate într-un Proiect de creștere a capacității comunităților miniere din România, derulat de către Agenția Națională de Dezvoltare a Zonelor Miniere (ANDZM) cu o metodologie de sorginte britanică – University of Wolverhampton, Centre for International Development and Training (CIDT).

Intențiile acestui proiect au fost generoase: conform Ghidului de proceduri pentru implementarea Programului crearea capacității instituționale la nivelul comunităților (Dezvoltarea Capacităților Comunităților miniere³) obiectivul de bază al acestuia consta în facilitarea procesului de mobilizare comunitară și dialog social dintre actorii locali în vederea implicării lor mai active în procesul de regenerare socio-economică și dezvoltare a localităților miniere în timp ce obiectivele constau în următoarele:

- Capacitarea actorilor din comunitățile miniere în elaborarea participativă a planurilor strategice de dezvoltare socio-economică a localităților;
- Dezvoltarea abilităților actorilor comunitari în identificarea problemelor prioritare;
- Dezvoltarea abilităților actorilor din comunitate în mobilizarea comunității, inclusiv a grupurilor afectate de restructurarea sectorului minier, în procesul de dezvoltare locală;

³ Manual operațional.pentru programul de creare a capacitatii instituționale la nivelul comunitatilor (Dezvoltarea capacitatii comunitatilor miniere), 2006.

- Capacitarea actorilor comunitari în identificarea surselor financiare și scrierea propunerilor de proiect;
- Dezvoltarea parteneriatelor sociale la nivel local și regional;
- Dezvoltarea abilităților actorilor din comunități de a colabora inter regional în identificarea de proiecte prioritare, pentru integrarea în strategiile de dezvoltare regională, în vederea finanțării acestora din fonduri Europene (Phare, ISPA, Fonduri structurale, etc) sau de la alți donori;
- Dezvoltarea capacităților actorilor din comunitate în implementarea unor proiecte de dezvoltare și în asigurarea durabilității lor;
- Dezvoltarea capacităților actorilor din comunitate în managementul eficient al serviciilor sociale locale;
- Dezvoltarea capacităților actorilor comunitari în utilizarea tehnicilor participative de instruire;
- Dezvoltarea capacităților actorilor comunitari în tehnici de monitorizare și evaluare participativă a programelor implementate în comunitate.

Rezultatele așteptate în urma implementării Programului de Dezvoltare a Capacităților Comunităților au fost următoarele:

- Planuri strategice de dezvoltare socio-economică elaborate în comunități;
- Actori comunitari activ implicați în procesul de elaborare a strategiilor de dezvoltare a comunității;
- Actori comunitari activ implicați în procesul de implementare a acțiunilor din planul strategic de dezvoltare a comunității;
- Nivel înalt de asigurare a durabilității proiectelor implementate cu suportul RSE;
- Proiecte noi implementate în comunități cu surse proprii și cu surse atrase;
- Priorități identificate, concretizate în proiecte integrate în strategiile regionale și finanțate, prin colaborare cu Agențiile de Dezvoltare Regională din fonduri europene sau din fonduri de la alți donori;
- Parteneriate economice și sociale create între administrația publică locală și organizațiile nonguvernamentale, reprezentanți ai mediului de afaceri, etc, pentru implicarea acestora în soluționarea diverselor probleme ale comunității;
- Capital social creat la nivel de comunitate, precum și între comunități.

Pentru atingerea acestor obiective s-a ales un modul complex de instruire “Instruirea de care va beneficia personalul ANDZM și UMP-RSE din partea firmei selectate (University of Wolverhampton, CIDT). va include un curs general de training în dezvoltare comunitară, un curs de training în managementul eficient al proiectului și elaborarea manualelor de instruire pentru personalul ANDZM, UMP-RSE, și comunități miniere. Cursul de

training în dezvoltarea comunitară pentru personalul ANDZM și UMP-RSE se va axa pe următoarele teme:

- Tehnici de instruire și facilitare
- Tehnica planificării strategice participative
- Elaborarea profilului comunității, identificarea actorilor, valorilor și misiunii
- Mecanismul participativ de dezvoltare comunitară
- Stabilirea parteneriatelor comunitare
- Crearea și dezvoltarea organizațiilor nonguvernamentale
- Principiile dezvoltării durabile în contextul integrării în UE
- Cadrul legislativ pentru funcționarea descentralizată a administrației publice locale și asigurarea transparenței procesului decizional

Cursul de training în managementul eficient al proiectului pentru personalul ANDZM și UMP-RSE, va include următoarele module de instruire:

- Identificarea resurselor financiare și colectări de fonduri
- Scrierea propunerilor de proiect
- Evaluarea și monitorizarea proiectului
- Tehnici de negociere
- Strategii de comunicare, *advocacy și lobby*

Discuții

Proiectul s-a bazat pe o metodologie de un pragmatism scăzut. Indiferent de resursele pe care le alocă proiectul de creștere a capacității comunității această metodologie e de tip *top-down*, susceptibilă la eșec. În primul rând proiectele de regenerare comunitară nu pot fi bazate pe intervenții de scurtă durată. Practic pentru aceste obiective sunt alocate șase zile de training și cam douăzeci de facilitare. Pentru participanții la training-uri subiectele modulelor de instruire au avut o relevanță redusă, deși au existat beneficii educaționale individuale. Impactul instruirilor a fost cvasi-nul, fiind mult mai interesante diplomele asociate acestor cursuri. Dincolo de câteva reușite, acest proiect a fost o altă șansă pierdută în creșterea capitalului social al acestor comunități.

Întrebarea nu este unde s-a greșit, ci ce putem învăța din această experiență. O primă concluzie este faptul că nu putem crește capitalul social în mod extensiv, alegând de pe hartă sute de localități pe care le „regenerăm”. Nu avem nici resurse financiare suficiente, nici resurse umane. O a doua concluzie este legată de faptul că în educația civică și comunitară a adulților este nevoie de analize de nevoi specifice unei anumite comunități, gradul de adecvare a conținutului unui modul de training fiind hotărâtor în raportarea cursanților la utilitatea unui astfel de demers. Trebuie făcută

distincția între comunitate și grup țintă. Dacă prin comunitate înțelegem un grup de oameni definiți geografic și uniți prin interese comune, grupul țintă reprezintă o secțiune din comunitate, căreia urmărim să-i producem o schimbare relevantă la nivelul întregii comunități. Iar schimbarea nu se poate produce decât prin acțiunea directă asupra unui număr definit de beneficiari.

Așa cum rezultă și din definiția capitalului social, există două componente esențiale, încrederea și asociativitatea, la care se adaugă și o componentă a puterii și a responsabilității. Elementul central este încrederea, atât în instituțiile comunității, în membrii comunității, cât și în modul în care aceștia respectă normele convenite. Pentru creșterea gradului de încredere, dezvoltarea comunitară promovează acțiunile participative, de la evaluarea nevoilor și strategii participative până la evaluări participative. A face parte din procesul de dezvoltare a comunității este o condiție esențială pentru cunoaștere și creșterea gradului de încredere. Este importantă, totodată, distribuția puterii și a responsabilității. Participarea la decizie și distribuția democratică a puterii sunt principalele componente care duc la creșterea capitalului social. Componenta asociativă este importantă pentru că o comunitate are nevoie de acțiuni de cooperare voluntară. Fără astfel de acțiuni încrederea între membrii unei comunități este sterilă. Așa cum am arătat, gradul de asociativitate are o componentă culturală, iar obiceiul de a face într-un anume fel anumite lucruri se schimbă greu. De obicei, se consideră ca fiind reușită o intervenție în comunitate în momentul în care oamenii se asociază spontan pentru a genera soluții comune la probleme colective.

BIBLIOGRAFIE

- ***, 2006, *Manual operațional. pentru programul de creare a capacității instituționale la nivelul comunităților* (Dezvoltarea capacității comunităților miniere).
- Beck D., 2008, "Co-investigation of Social Capital", in Doyle L., Adams D., Tibbit, J., Welsh P. (eds) *Building Stronger Communities: Connecting research, policy and practice*, NIACE, Leicester.
- Bynner, J., Ashford, S., 1994, „Politics and participation: some antecedents of young people's attitudes to political systems and political activity”, în *European Journal of Social Psychology*, 24, pp. 223–236.
- Bourdieu, R., 1997, "Cultural reproduction and social reproduction", în Karabel J., Halsey A.H. (eds.). *Power and Ideology in Education*, Oxford University Press, New York.
- Coleman J. S., 1990, *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge, MA
- Crowther, J., Tett L., Edwards V., 2007, „Better together?”, în *Adult learning 7*: pp.24-26

- Emler, N., Fraser, N., 1999, „Politics: the education effect”, în *Oxford Review of Education*, 25, pp. 1–2.
- Fukuyama F., 1995, *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press, New York.
- Gamarnikow, E. & Green, A., 1999, „Developing social capital: dilemmas, possibilities and limitations in education” în A. Hayton (Ed.) *Tackling disaffection and social exclusions: issues for education policy*. Kogan Page, London.
- Harrison L. E., 1992, *Who Prospers? The Business of Private Protection*, Basic Books, New York.
- Inglehart R., 1997, *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Ladd E. C., 1999, *The Ladd Report*. Free Press, New York.
- Nie, N., Junn, J. , Stehlik-Barry, K., 1996, *Education and Democratic Citizenship in America*. University of Chicago Press, Chicago.
- Portes A., 1998, „Social capital: Its origins and applications in modern sociology”, în *Annual Review of Sociology* 24: pp.1–24
- Predescu S.V., 2002, „Capacitare comunitară prin TeleCentru”, în Misaroş G. (ed) *Introducere în Dezvoltarea Comunitară prin intermediul TeleCentrelor*, WaldPress, Timișoara.
- Print, M.Coleman, D. (2003) „Towards Understanding of SocialCapital and Citizenship Education”, în *Cambridge Journal of Education*, Vol. 33 pp.123-149.
- Putnam R. D., 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Putnam R D., 1995 „Bowling alone: America’s declining social capital”, în *Journal of Democracy* 6: pp. 65–78.
- Putnam, R. D., 2000, *Bowling alone: the collapse and revival of American community*, Simon & Schuster, New York.
- Șoflău V., 2007, “Dezvoltarea comunitară în spațiul românesc“, în Sandu D.(ed) *Practica dezvoltării comunitare*. Polirom, Iași.
- Van Deth, J., Maraffi, M., Newton, K., Whiteley, P. (ed) 1999, *Social Capital and European Democracy*, Routledge London.